

Зборник радова Учитељског факултета, 11, 2017, стр. 13-17
82.09
821.163.3.09-2 Плевнеш Ј.
COBISS.SR-ID 247599372

Бранко С. Ристић¹

Универзитет у Приштини – Косовској Митровици
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу

ИРОНИЈА И КЊИЖЕВНОСТ – ЈЕДНО СЕЋАЊЕ И ЈЕДНО ПОНОВЉЕНО ЧИТАЊЕ *ЕРИГОНА*, ЈОРДАНА ПЛЕВНЕША

Сажетак: У раду се бавимо анализом ироније као облика књижевног исказивања човекове нарави. Узевши у обзир чињеницу да одређивање ироније није до краја могуће, у раду ће се анализирати у својим појавним облицима у делима Чехова, Пастернака, Мајаковског, Честертона и др. са посебним освртом на драму Ј. Плевнеша „Еригон“ у којој доминира иронија кулминирајући у сарказам.

Кључне речи: човек, Свешшњи, сатира, Ђаво, сарказам, драма.

Мислите ли ...да су ствари ради којих се људи лудирају мање стварне и мање истините од оних ради којих се понашају паметно!... Оне су истинитије: оне су једине ствари које су истините. (Бернанд Шо, Кандида, ово је у ствари рекао Шо кроз уста МАРЧБАНКСА).

Није ни мало случајно да је за опис једног таквог стваралачког поступка свести *иронија и књижевност* потребан научни и методски приступ који оставља по страни – иронију. Описивање ироније као начина књижевног изражавања и испољавања људске духовности или боље речено, слике људске нарави, бива афицирано значењем људског духа. Дефиниција и обележавање ироније никада није успело до краја, срећемо је на сваком кораку: бруталну, сурову, искежену, танану, отмену, готово пресвучену у

¹ braris9@gmail.com

блажени осмех Ђаконде. Има ироније у сатири, а анатол – франсовској иронији помирљивости у Пастернаковој *Златној повели*, у Чеховљевим причама, на сликама Домијеа и Брухела, у стиховима Мајаковског, у драмама Д. Ковачевића, Стефановског, Ј. Плевнеша, у филмовима Кустурице, у животу, а нарочито се нагомилала у оном потрошеном двадесетом веку и почетку двадесет првог.

Иронијом као књижевним поступком плашио је свет својом хорор причом Ембоуз Бирс између деветнаестог и двадесетог века, а сада то чини на један грозан начин и то самом себи, чинећи највећи грех, *убиство са предумишљајем* човек човеку на сваком кораку.

Човек иронију гура пред себе, њоме се брани, али и напада. Ђаво човека наводи на грех, искушава, игра заносно увлачећи нас у игру и у своје коло. Човек као да је осуђен, или боље речено кажњен због првог греха, да мора да прође кроз сва та искушења Ђавола, да би му Свевишњи као награду подарио благодети раја.

Шоов Ђаво у *Кандиди* пева:

*Нико не сме да ми испитује савест,
Ја се често стидим свога рода;
Они мисле, ако рекну ђаво,
Да су рекли нешто тачно.*

Ђаво је за човека оличење зла, он је мера многих ствари, он нагони људе да га ухвате, сваким даном он је све више стварност, стварност која мења животне токове и хвата човекову душу, слушајући њене вибрације, руга јој се у лицеи човека гура у своје коло.

Иронија је дрска, увек видљива, гордо посматра свет, који халуцинизира и у таквом стању делује тупо и непријатељски. Иронија задире храбро у све поре живота, хвата пишчеву мисао, и увек зна колико је она моћна и докле може да допре. Човек је данас прима као нешто нормално, као дар ђавола, његова вражја игра, која више на себи не носи аристократско одело, али и поред тога она није ништа изгубила од своје пређашње охолости. У свом обичном значењу она је лишена своје првобитне снаге њу као такву могу да користе, а и носе је у себи, само људи који уживају да вређају и живе и мртве. Наравно, на овај начин из ње је избила невероватна снага, и тиме успела да за себе прибави епитет *саставни израз уметности*.

Иронија није постала да би наносила бол другима, она пре свега сама себе кажњава и пати, и без сумње, да у њој и текако има огромне снаге мазохизма. Она, у књижевном делу, све што је погрднија, подругливија, све више шири своје *зенице*, све је храбрија, пљује на свог аутора али у тој својој лудости она не штеди ни себе саму. Иронија је та која нам чува онај благи осмех, за доживљену уметничку лепоту независно како и на који је начин изазвана, лепота не зна за границе, време и простор, а стално је ту да улепша свет пун греха и борбе на живот и смрт.

Иронија у књижевности, али не само у њој, већ и у животу постоји због равнотеже у природи. Честертон у свом делу *Глобус и крст*, вели: *Лудак је изгубио све, осим разума*. Иронија је та која се не покорава свом сопственом иманентном закону, њено претварање у неизлечиву негацију, одвија се у недостатку апсолутног којег управо пориче. Да би превазишла некако ову своју слабост, иронија гради свој сопствени мит. По унутрашњој логици ствари она прелази у страсан сарказам, који постаје знак једног патолошког стања. Када је у стању иронија у књижевности, (а она је присутна скоро у сваком делу) ту се она јасно показује сликајући отуђење људског духа од човека у библијском смислу. Иронија, то је лудило које сваки човек у себи носи, само с том разликом, што га неко стално користи, а неко само према потреби. Запањујуће свакако делује то, што је у ово наше доба иронија свуда присутна. Ако је битак осећања за стварност, онда је иронија та која нема осећај за трансцеденталну стварност.

Поштујући ове чињенице, један од највећих македонских драмских писаца, значајан и шире, Јордан Плевнеш у својој драми *Еригон* уноси апсурд, мит и елементе политичке драме на један ироничан начин, који на крају кулминира у сарказам у сарказам коме се човек диви и саблажњава.

Еригон, први пут виђен 1982. године, чија радња смештена у Паризу, драма је, која својим сарказмом човека фасцинира. Драма која дистанцира основни проблем, национализам, од *врућег* домаћег поднебља. Ствара причу која истовремено има елементе митске и политичке драме. Аутор држећи крајеве драме, свему даје елементе Артовог театра суровости, што је једна од особина ироније. Али то је само један слој драме, други слој је слика страдања једног народа, а свако страдање је у ствари иронија судбине оног који страда и пати.

Главни јунаци, носиоци пишчевих идеја у овој драми су два лица са једном суштином. Исидор Солунски је Македонац који у

предсмртној агонији *прелистава* свој живот, живот емигранта без домовине, без породице, без себе. Жена умрла у Грчкој, деца своје кости *посејала* по источној Европи где су била расељена (како би била сачувана за комунистичку будућност), а он умире у париској болници за бескућнике.

Прва сцена *Еригона* је интегрална, а остале иду у два паралелна нивоа: један је Исидор Солунски, а други Еригон. Поставивши драму на овај начин, аутор избегава шаблонизацију дијалога и даје га кроз снове и привиђења, кроз приче о историјском злу. Плевнеш преплиће *две* приче, једне прошле коју сазнајемо из халуцинација Исидора Солунског, и друге садашње, коју представља Еригон са својим иступањем на Европском конгресуза псећа права и слободе у двадесетом веку. Оваква конструкција текста даје слику једне језгровите драме, чију причу аутор води кроз различита имена и места.

Еригон је име пса – главног јунака, али и антички назив за Црну реку, а етимолошко значење је човек у бекству. *Nomenest oten*. Ова драма је оптужујућа и није упућена Македонцима, већ другим Европљанима, датим у лику госпође Дибо. Судбина Исидора Солунског је метафора за судбину целог народа, који је остао у запећку приликом решавања *великих* европских проблема.

Највећа иронија и оптужба која прераста у сарказам дата је међу сценом. Деца, македонска, уче поздрав на многим језицима. Ова симболично дата сцена, осуда је политике расељавања македонске деце у време грађанског рата у Грчкој. На хиљаде деце отргнуто је од својих корена и одведено у *нове домовине* да уче на *новим језицима*, да кличу Стаљину (чији поступци и начин владања су оличење ироније и сарказма једног друштвеног поретка, кога су многи писци овековечили у својим делима, да се не би заборавили, да служе као опомена младим поколењима). Њихове кости остале су далеко од домовине, и дан данас служе за поуку људима. Да ли је морало тако? Зар живот на тај начин мора да се поигра, или је то ипак врхунац демонства, дајаболичности и двојништва, савременог света.

Очовечење пса и попсећивање човека, познати су елементи у европској драматургији. Еригон је пас – човек, а Исидор човек – пас. Њихове судбине су блиске што аутор користи као суров симбол и иронију, која градивно прераста у сарказам.

Јордан Плевнеш је у интервјуу, Бранки Криловић, за *Књижевне новине*, бр. 704, изјавио: *Пси – људи крстаре Европом*. Данас би се то исто могло рећи, само мало шире: *Пси – људи*

крстаре светом.Осуда европске политикепрема малим народима извире из назива који прераста у сарказам – *Европски конгрес за псећа права и слободе*.

Еригон је једна чудесна драма, неконвенционална, опора и сурова настала на овим балканским просторима. Ова *пасја анатема у два дела или сценска прича о животу и смрти једног глумца и једног псапомакла* је границе македонског театра и македонске драмске књижевности. Проблем који егзистира у драми је европски, мање национални. Проблем који третира ауторов текст као национални, егзистира историјски, изузетно осавремењен без уских националних оквира, даје му посебну ноту ироничности и сарказма, а денационализовани европски проблем изречен модерним језиком театра је особина, која је драму поставила да свевременски живи свој драмски живот, који је и сам по себи иронија.

ЛИТЕРАТУРА

Живковић, Драгиша.*Теорија књижевности са теоријом писмености*, Сарајево: Свјетлост, 1965.

Лешић, Зденко.*Теорија књижевности*, Београд: Службенигласник, 2008.

Милосављевић, Петар. *Методологија проучавања књижевности*, Београд: Лира, 2000.

Плевнеш, Јордан. *Еригон*, Скопље: Драмскитеатар, 1982.

Стамач, Анте,Шкроб, Зденко.*Увод у књижевност – теорија, методологија*, Загреб: Накладни завод Глобус, 1986.

IRONY AND LITERATURE - ONE MEMORY AND ONE REPEATED READING OF *ERIGON*, JORDAN PLEVNESH

Summary: *In this work we deal with the analysis of irony as a form of literary expression of man's nature. Considering the fact that the determination of irony is not possible all the way out, through the work it will be analyzed in its manifest forms in the works of Chekhov, Pasternak, Mayakovsky, Chesterton and others with a special focus on the drama J. Plevnesh "Erigon" dominated by irony which culminates in sarcasm.*

Key words: *Man, Supreme, Satire, Devil, Sarcasm, Drama.*